

УДК 378.14

СУПЕРЕЧНОСТІ У ПРАКТИЦІ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Анна Старєва

Автор аналізує суперечності у формуванні методичної компетентності вчителя суспільствознавства в умовах формування нормативно-регулятивної основи ступеневої освіти. У статті звертається увага на необхідність концептуального перегляду цілей, змісту, дидактики системи методичного навчання на основі нової компетентнісної парадигми.

Ключові слова: методична компетентність, майбутній учитель суспільствознавства, компетентнісна парадигма, суперечності, ступенева освіта.

ПРОТИВОРЕЧИЯ В ПРАКТИКЕ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ОБЩЕСТВОВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯХ УРОВНЕВОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Анна Старєва

Автор анализирует противоречия в формировании методической компетентности учителя обществоведения в условиях формирования нормативно-регулятивной основы уровневой образования. В статье обращается внимание на необходимость концептуального пересмотра целей, содержания, дидактики системы методического обучения на основе новой компетентностной парадигмы.

Ключевые слова: методическая компетентность, будущий учитель обществоведения, компетентностная парадигма, противоречия, уровневое образование.

CONTRADICTIONS IN THE PRACTICE OF FORMING METHODOICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF SOCIAL STUDIES IN TERMS OF GRADED EDUCATION

Anna Staryeva

The author analyzes contradictions in the formation of methodical competence of social studies teachers in the formation of normative and regulatory foundation of graded education. The article draws attention to the need for a conceptual review of objectives, content, didactics of teaching methods based on a new competence paradigm.

Key words: methodological competence of future teachers of social studies, competence paradigm contradictions, graded education.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах реформування системи вищої педагогічної освіти актуальною стає підготовка професійно компетентних фахівців – учителів суспільствознавства, спроможних знати і швидко реагувати на зміни в соціумі, політиці, економіці, педагогічній науці та освіті. Урахування цього аспекту в процесі модернізації методичної

системи навчання потребує її аналізу й вичленення існуючих протиріч, що гальмують процеси формування методичної компетентності майбутнього вчителя-суспільствознавця й можуть бути враховані при моделюванні організації навчального процесу студента.

Ступінь дослідження. Професійно-педагогічна підготовка вчителя стала

предметом численних наукових досліджень (А. Алексюк, Є. Барбіна, С. Бреус, О. Виговська, В. Гаманюк, С. Гончаренко, Н. Дем'яненко, М. Євтух, І. Зязюн, Ю. Кирильчук, Н. Кузьміна, В. Майборода, Г. Мітін, В. Моляко, Н. Ничкало, В. Пікельна, В. Сластьонін, Н. Тарасевич, Г. Троцко, О. Щербаков). На її методичній складовій, зокрема вчителя суспільствознавчих дисциплін, зосередили увагу науковці: Р. Арцишевський, К. Баханов, А. Булда, П. Вербицька, Н. Гупан, Р. Євтушенко, І. Єрмакова, Т. Ладиченко, А. Нікора, П. Полянський, О. Пометун, Ф. Турченко, О. Турянська, О. Удод та ін. Предметне наповнення змісту шкільної суспільствознавчої освіти досліджували О. Бандровський, В. Власов, Н. Гупан, О. Данилевська, Т. Ладиченко, В. Мисан, О. Пометун, В. Смолій, Ф. Турченко та ін.; організаційно-методичне забезпечення процесу навчання вчителя історії (А. Булда, Н. Гупан, Т. Ладиченко, О. Пометун, Г. Фрейман та інші). На існування протиріч у практиці формування методичної компетентності вчителя-суспільствознавця дослідники неодноразово вказували, але узагальнені матеріали з цієї теми відсутні.

Метою статті є аналіз суперечностей у формуванні методичної компетентності вчителя суспільствознавства в умовах формування нормативно-регулятивної основи ступеневої освіти.

Вивчення наукових публікацій проблематики суперечностей та аналіз проблем, що знаходяться у площині практики, призвели до необхідності їх порівняння. З огляду на це, цікавою для нас уявляється класифікація Є. Хрикова основних видів суперечностей за змістом: між соціальними потребами та педагогічною практикою, між соціальними потребами та педагогічною наукою, між потребами педагогічної

практики та неготовністю освітян розв'язувати відповідні педагогічні завдання [6, с. 2–7].

Чільне місце серед орієнтирів сучасної національної стратегії розвитку освіти належить розробленню нової, удосконаленню чинної законодавчої та нормативно-правової бази; оновленню цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, урахуванню світового досвіду та принципів сталого розвитку; переходу від процесної до результативної, компетентнісної парадигми освіти; забезпеченню системного підвищення якості освіти на інноваційній основі; розробленню стандартів вищої освіти, зорієнтованих на компетентнісний підхід в освіті, узгоджених із новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти та з Національною рамкою кваліфікацій [3, с. 15–16]. Причинами змін слугували цілий комплекс суперечностей, що склався в системі освіти за останні десятиріччя та пов'язаний із освітніми амбіціями держави (входженням у Болонський процес, необхідністю відповідати світовим освітнім стандартам, переходу від держави-споживача до держави, що продукує нові технології, продукти).

У системі педагогічної освіти в Україні спостерігаються такі тенденції в її розвитку та вдосконаленні: перехід до університетської педагогічної освіти як основного шляху підготовки вчителів для всіх типів шкіл (що надає їй фундаменталізації); модернізація та вдосконалення її змісту й технологій; реалізація багатоступневих програм (забезпечує поступальність її характеру); урахування регіонального компонента освіти [5; 7].

Завданнями розвитку сучасної системи педагогічної освіти є:

приведення змісту соціально-гуманітарної, економічної, фундаментальної, психолого-педагогічної, зокрема методичної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників до нормативів національної кваліфікаційної рамки, вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються в галузі освіти.

Звідси основними компонентами професійно-педагогічного навчання майбутнього вчителя суспільствознавства є *природничо-наукове*, що формується з *нормативних* фундаментальних дисциплін і дисциплін за відповідними галузями знань, *загально-професійне*, що складається з урахуванням специфіки напряму професійно-педагогічної підготовки, *професійно-орієнтоване (спеціальне)*, що визначається вищим навчальним закладом із урахуванням дисциплін за вибором студента.

Не торкаючись усіх компонентів указаної системи навчання, зупинимось лише на методичному навчанні. Шкільні курси суспільствознавства та методики їх викладання відносяться до дисциплін професійно-педагогічного циклу. На їх основі здійснюється *методична підготовка вчителів історії та правознавства (чи суспільствознавства)*, що є наскрізною впродовж усього періоду навчання з урахуванням особливостей спеціальностей, спеціалізацій, їх поєднання та двоступеневої підготовки педагогічних працівників.

Метою методичного навчання фахівця історико-педагогічних спеціальностей є формування їх методичної компетентності до здійснення державної освітньої стратегії: створення в майбутній професійній діяльності сприятливих умов для розвитку освітньої, дидактичної, виховної, управлінської цілей та всіх компонентів шкільної суспільствознавчої освіти.

До **недоліків сучасного стану методичного навчання майбутнього вчителя суспільствознавства** можна віднести:

- відсутність системи методичного навчання студентів із урахуванням переходу на двоступеневу підготовку вчителя суспільствознавства;
- відсутність регіонального компонента в змісті суспільствознавчих дисциплін та спрямування на його формування і реалізацію в системі методичного навчання вчителя-суспільствознавця;
- слабке (епізодичне) урахування в навчальному процесі з методичних дисциплін майбутніх учителів суспільствознавства інноваційних процесів у шкільній суспільствознавчій галузі;
- відсутність ґрунтовних досліджень із теоретичних і практичних аспектів методичного навчання студентів в умовах упровадження в навчальний процес середньої школи інтегративних курсів, нової системи оцінювання, педагогічних технологій, комп'ютерного програмування тощо;
- епізодичність та недостатність партнерської взаємодії різних суб'єктів господарювання та учасників процесу методичного навчання в педагогічній практиці вчителя-предметника;
- несформованість у випускників педагогічних спеціальностей історичних факультетів/інститутів методичної компетентності, зумовленої ступеневою системою організації навчання та зорієнтованої на інноваційні процеси в шкільній

суспільствознавчій освіті.

Одним із важливих ресурсів, на основі якого можливо суттєво вплинути на процес ефективного формування методичних компетентностей майбутніх учителів суспільствознавства в контексті переходу на двоступеневу систему – бакалавр – магістр, та інноваційних процесів, що відбуваються в шкільній суспільствознавчій освіті, є якісно нова за змістом та формою модель системи методичного навчання майбутніх учителів суспільствознавства. При цьому необхідно враховувати, що орієнтація на формування методичних компетентностей майбутніх учителів-суспільствознавців, їх розвиток у процесі навчання, використання вікових та індивідуальних особливостей студентів не досягається за рахунок простого збільшення годин на відповідні дисципліни в навчальних планах чи введення спецкурсів, спецсемініарів.

Вимоги до якості предметної та методичної підготовки, виробничої і соціальної діяльності випускників вищих навчальних закладів устанавлюються освітньо-кваліфікаційною характеристикою і пропонуються у вигляді переліку відповідних здібностей і вмінь. Відповідно до посад, які може займати випускник вищого навчального закладу, він повинен бути здатний виконувати певні види професійної діяльності, стандартні й не стандартні завдання цієї діяльності. У освітньо-кваліфікаційній характеристиці кожному стандартизованому завданню цієї діяльності відповідає певна система вмінь. Тому при конструюванні *цілей навчання* кожної дисципліни ми обов'язково спираємося на ці вміння.

Сучасна соціокультурна ситуація й завдання освіти, на думку І. А. Зязюна, вимагають, щоб описанням і проектуванням цілей учіння займалися

педагоги-методологи [1, с. 230]. Зміна освітньої парадигми від знаннєвої до компетентнісної актуалізує в якості методології компетентнісний підхід, у основі якого результативність вимірюється компетентностями, а тому має базуватися на описі в термінах та їх характеристиках компетенцій.

Останнє у свою чергу продукує необхідність концептуального перегляду в дидактиці та навчально-предметному забезпеченні процесу навчання студентів (навчальних планах, програмах дисциплін методичного спрямування) *змісту*, що дозволить формувати в майбутніх учителів необхідні методичні компетентності.

Вивчення наявного досвіду методичного навчання майбутніх учителів суспільствознавства в умовах інноваційних процесів у шкільній суспільствознавчій освіті виявляє низку поки що не вирішених *суперечностей*, головні з яких:

- підготовка педагогів-суспільствознавців потребує спеціального організаційно-педагогічного супроводу процесу методичного навчання студентів в умовах ступеневої освіти, у той час як такий супровід ще не зафіксований у навчальних планах, освітньо-кваліфікаційних характеристиках та освітньо-професійних програмах;
- відсутність цілісної моделі методичного навчання на компетентнісній основі на протигагу державним орієнтаціям вітчизняної освіти на компетентнісний підхід як ключовий методологічний інструмент реалізації цілей Болонського процесу, який за своєю суттю є студенто-

центрованим [4];

- методика як дисципліна має носити характер предметної дисципліни, спиратися на конкретний зміст предмета навчання, тоді як у навчальному плані на ці базові предмети (наприклад, філософію, етику, економіку) відведена така ж кількість годин, що й для студентів інших спеціальностей;
- випускники історичних факультетів (інститутів) педагогічних спеціальностей, у більшості своїй, не завжди мають певні методичні компетенції для активної участі в сучасних шкільних інноваційних процесах, проте професійна кваліфікація та посадові обов'язки їх потребують;
- відсутність, поміж іншого, регіональної орієнтації методичної складової процесу навчання вчителів суспільствознавчих дисциплін не задовольняє потреби роботодавців у компетентних фахівцях, що працюватимуть за замовленням певного регіону;
- потреби в комплексному вирішенні проблеми формування предметно-методичних компетентностей учителів суспільствознавчих дисциплін вирішуються традиційно – зусиллями лише науково-педагогічних працівників, які викладають методичні предмети.

Галуззю професійної діяльності бакалаврів-суспільствознавців є загальна середня освіта. Види її діяльності – навчально-виховна, методична, соціально-педагогічна, культурно-освітня, організаційно-управлінська. Виходячи

із заданих характеристик, випускник за напрямом підготовки «Педагогічна освіта» із кваліфікацією «бакалавр» повинен, на нашу думку, бути орієнтований на поглиблення і розширення методичних компетенцій, сформованих у бакалавраті, а також на опанування нових компетенцій, що забезпечують готовність випускника до здійснення викладацької, науково-дослідницької діяльності, до проектування методичних систем різних типів і рівнів складності; готовим орієнтуватися в різноманітності складних і непередбачуваних професійних ситуаціях, мати уявлення про наслідки своєї діяльності, а також нести за них відповідальність і бути здатним виконувати професійні обов'язки відповідно до свого рівня підготовки.

Сферою професійної діяльності магістрів є загальна середня (повна) освіта, середня і вища професійна освіта, додаткова освіта. Видами її професійної діяльності є проектно-педагогічна, викладацька, науково-дослідницька, соціально-педагогічна, культурно-освітня, організаційно-управлінська діяльність. Таким чином, випускник за напрямом підготовки «Педагогічна освіта» із кваліфікацією «магістр» повинен, окрім компетенцій, вказаних для бакалаврів, бути готовим виконувати роботу вчителя-дослідника, учителя-інноватора й розробляти творчі підходи до професійної діяльності.

Указані освітні траєкторії підготовки вчителів-суспільствознавців дозволяють забезпечити можливість ефективного контролю результативності педагогічного процесу за допомогою оцінювання готовності випускників бакалаврату і магістратури до вирішення завдань професійно-методичної діяльності.

Із метою забезпечення неперервності процесу формування і розвитку методичних компетентностей учителів потребують узгодження на рівні держави та корекції на рівні регіону навчальні плани і програми вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку педагогічних кадрів, і закладів післядипломної педагогічної освіти. Адже сама система педагогічної освіти має вибудовуватися на засадах безперервності, наступності, диференційованого підходу [2].

З огляду на вищевикладене, вважаємо, що провідною метою методичної освіти вчителя-суспільство-

знавця на різних його ступенях навчання стає сприяння формуванню і розвитку його методичної компетентності – здатності вирішувати предметні завдання, обумовлені стратегічними цілями освітньої галузі «Суспільствознавство». Для досягнення цієї мети необхідно здійснювати побудову всього освітнього процесу в педагогічному ВНЗ на основі компетентнісного підходу. Однак останнє вимагає врахування подолання комплексу протиріч та усунення низки недоліків, що склалися за останні роки у вищій педагогічній освіті України.

Література

1. Зязюн І. А. Професія вчителя у вимірі педагогічної майстерності / І. А. Зязюн // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць : у 5 т. – Т. 4 : Професійна освіта і освіта дорослих. – К. : Педагогічна наука, 2012. – 512 с., С. 229–244.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) / Нац. акад. пед. наук України ; [авт. : Андрущенко В. П., Бех І. Д., Бурда М. І. та ін. ; редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), В. М. Мадзігон (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Пед. думка, 2011. – 304 с. – Бібліогр. : С. 149–167. – (До 20-річчя незалежності України), с. 103.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05>, с. 15 – 16.
4. Національний освітній глосарій : вища освіта / Авт.-уклад. : І. І. Бабін, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : Плеяди, 2011. – 100 с.
5. Старева А. М. Модернізація змісту і форм роботи з педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти як індикатор якості регіональних освітніх послуг / А. М. Старева // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського. – 2012. – 459 с. – Серія : Педагогічні науки ; вип. 1.37.
6. Хриков Є. М. Розгляд суперечностей в педагогічних дослідженнях / Є. М. Хриков // Шлях освіти. – 2013. – № 1. – С. 2–7.
7. Чорноморець І. М. Система вищої педагогічної освіти України в контексті впровадження міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО – 2011) / І. М. Чорноморець // Шлях освіти. – 2013. – № 1. – С. 19–24.